

de sedert lang erkende en nog steeds vigeerende canones? Kan er in den toestand der kerk niets veranderd worden, dan alleen langs den kerkelijken weg en door middel van het kerkbestuur? En als daarvan niets te verwachten is, wat is dan het recht en de roeping van plaatselijke kerken, ja van iederen geloovige in het bijzonder? Ziet, alle die vragen, en nog zooveel andere meer, bijna altemaal vragen, die geheel van kerkrechtelijken aard zijn, zij moesten uit Gods Woord, en uit de daarop gegronde geloofsovertuiging, en uit de geschiedenis der kerk voldoende zijn opgehelderd, voordat de geloovigen (en in deze alleen lag natuurlijk de kracht van de gansche beweging) drang en vrijmoedigheid hadden, om zich aan te gorden tot het reformeeren der kerk, of om zich bij degenen, die dat reeds begonnen hadden, aan te sluiten. Wie met al die vragen nog niet in het reine was, neen! hij kon de gemeenschap met Rome nog onmogelijk afbreken. Hij zou dan in eigen schatting hebben meêgewerkt tot verbreking van de eenheid der kerk; hij zou dan in eigen oog een scheurmaker zijn geworden; hij zou dan naar eigen oordeel de kerk, het lichaam van Christus, verlaten hebben, en alzoo zelf van zijne zaligheid hebben afstand gedaan. De ontzettende kracht van die overwegingen kan in onzen tijd zeker niet zoo goed meer gevoeld worden; want men is nu eenmaal aan verdeeldheid gewend, en in veler schatting is de eene kerk bijna even goed als de andere. Maar zoo was het nog niet in den tijd der Hervorming. Dat er maar één eenige kerk is, die zich ook op aarde als zoodanig openbaart, en die de geloovige niet verlaten mag, dat stond toen ter tijd nog bij allen vast; en men had van jongs af niet anders geleerd, en niet anders gezien, dan dat Rome's gemeenschap die ééne en ondeelbare kerk was. Slechts wie dat in het oog houdt, kan zich een recht denkbeeld maken van den innerlijken strijd, die er toen te strijden was; en die voelt dan ook tevens, wat dien strijd wel het meest heeft verzwaaard. Iemand die hem zelf had beleefd en doorleefd, niemand minder dan Johannes Calvijn, getuigt niet slechts van zichzelf maar ook van al zijne geestverwanten, dat er ééne zaak was, die hen allen wel het meest en het langst had teruggehouden; en dat ééne hoofdbezwaar was geweest: „ecclesiae reverentia” ¹⁾. En wanneer hij dan vervolgens aanwijst, hoe het desnietteenstaande tot den laatsten stap is gekomen, dan blijkt juist uit die beschrijving dat dat niet geschied is zonder heldere voorlichting omtrent allerlei vragen van kerkrechtelijken aard. Inderdaad moest de strijd juist met zulke vragen wel het meeste te doen hebben. Hij zou niet volstreden zijn, als men niet geleerd

¹⁾ Calvini *Opera omnia* (Ed. Brunsvig.), vol. V, pag. 412.